

TEHNICI DE CONFECTIONARE A MĂȘTILOR COMICE PENTRU OBICEIURILE DE IARNĂ

IULIA BRÂNZĂ, muzeograf
Muzeul Etnografic Rădăuți

Considerațiile noastre referitoare la evoluția tehnicii de confecționare a măștilor comice le-am făcut în urma cercetărilor efectuate în localitățile Volovăț, Bădeuți, Milișăuți, Arbore și Solca din Rădăuți, județul Suceava.

Servind cândva la transfigurarea magică în scopul asigurării succesului la vânătoare, dresajul animalelor, îndeplinirii riturilor religioase sau participării la ceremonii, astăzi măștile populare servesc doar în scopul transfigurării ludice. Prin mascare omul se plasează mai ușor în planul artistic, măștile ajutându-i să treacă de o barieră psihologică și oferindu-i o anumită libertate de manifestare.

Sub aspect funcțional, în zona noastră se întâlnesc mai mult măștile divertisimale și decorative.

Costumele – măști de Urs, Cerb, Irod sunt făcute de jucători sau de rudele acestora. Alteori sunt închiriate de la deținătorii de costume (foștii jucători de măști care s-au căsătorit).

Măștile comice pentru "măscături", "șătrari", "mascați", "urâți", sunt confecționate îndeosebi de mascagii.

În legătură cu specificul mascării în diferitele localități, semnalăm faptul că acolo unde nu există mascagii (Bădeuți, Volovăț) se poartă mai rar măști pe figură în cadrul cetelor de colindători. Mascarea acestei părți a corpului se reduce la a trage un ciorap nailon pe față sau a se recurge la machiaj: de dă cu ruj sau se unge cu tăciune, ca "să nu arate figura cum e adevărată". "A cam ieșit obiceiul de a se masca", ne-a mărturisit tânărul țăran din Volovăț, Constantin Ungureanu. În schimb, în Milișăuți, Bădeuți, Arbore, Solca, purtarea măștilor pe figură în timpul sărbătorilor de iarnă este frecventă, aceasta caracterizându-se printr-o mare varietate și expresivitate. Acest fapt se explică prin prezența meșterilor de măști în aceste localități.

Trebuie să remarcăm că actul confecționării măștilor și-a pierdut din sensul lui sacru. Dacă în trecut mascagiul confecționa măștile "într-ascuns, ca autorul lor să nu fie bănuț și nici recunoscut după idee, mod, tehnică și stil" secretul confecționării lor fiind condiția esențială a experienței creatorului, acum ele se fac deschis, mascagii sunt cunoscuți de toată lumea, în ajunul sărbătorilor de iarnă primesc comenzi direct de la purtătorii de măști sau își vând măștile făcute în decursul anului. Nu se respectă, de asemenea, începerea lor în zilele faste ale săptămânii și nici starea fizică "nepătată" a creatorului.

Procesul de modernizare a tehnicii confecționării măștilor comice se observă în toate elementele (materiale, surse de inspirație, recuzită, accesorii decorative).

Să luăm ca exemplu masca "manechinul" ("momâia"). Pe o fotografie din 1957, doi mascați din Solca, îmbrăcați în haine tradiționale (ițari, cămașă, bondiță), cu măști pe față și bate în mână, țin de subsiori o momâie care e alcătuită dintr-un costum național umplut cu paie, pe cap, șapcă, pe mâini, mănuși, pe față, mască. Astăzi, la Milișăuți, costumele și conținutul "manechinului" sunt modernizate: costumele naționale au fost înlocuite cu un combinezon de lucru, paiele – cu rumeguș, bătele – cu ciocane de lemn.

Mascagiul Roșca Dumitru Avram (40 de ani) din comuna Bălceana păstrează o tehnică mai veche însușită de la bunicul său. Dumealui face măști din blană de oi. Pe o pânză de sac, în care sunt tăiate găurile pentru ochi, nas și gură, coase bucăți de blană. Ochii sunt tiviti cu fire de lână colorată. Dinții sunt făcuți din boabe de fasole înșirate pe sfoară. Nasul dintr-un ciocălău desfăcut pe care se coase o bucată de blană cu firele tăiate scurt. Masca se leagă cu o sfoară deasupra căciulii.

Cu 15-20 de ani în urmă meșterul Parașciuc Andrei din Solca făcea măști din lemn (babe, moșnegi) sculptate cu dalta, pe care colindătorii le completeau cu căciuli, batcuri și piele din câlți.

În aceeași localitate, Coval Mariana a făcut măști din carton. Într-o bucată de carton croită de dimensiuni mai mari decât fața omului, se taie găuri pentru ochi, nas și gură. Nasul se aplică dintr-o bucată de carton cusută cu ață. Ca să nu se turtească în timpul jocului, se umple cu vată sau cu hârtie. Alteori nasul se face dintr-o cârpă umplută cu vată sau lână. Cu vopsea neagră se vopsește sprâncenele și se "machiază" masca pe la tâmpile și pe la obraji. Uneori sprâncenele se aplică din două bucățele din piele de oaie, căciula, dintr-o bucată de blană de iepure cusută în formă de glugă. Dinții sunt închipuiți dintr-o bucată de carton tăiată în formă de "greblă", cusută în spatele gării pentru "gură". Masca se leagă la spate cu o gumă. Uneori, aceste măști sunt împodobite cu accesorii decorative (strasuri, betea).

Jucătorii din Arbore și din Solca poartă măști confecționate de Gheorghe Tupișca (71 ani) din Solca. Măștile sale sunt răspândite în localitățile din împrejurime (Marginea, Clif, Cacica), au fost cumpărate de colecționari din București, Timișoara, Cernăuți, Chișinău, Belgia, Franța. În 20 de ani a confecționat peste o mie de bucăți. Activitatea acestui artist popular complex (dumnealui pictează, fotografiază, scrie versuri), ilustrează ideea că și în domeniul etnografiei cererea determină oferta. Meșterul susține că solcănenii l-au învățat să facă măști. El însuși n-a fost niciodată membru vreunei cete de colindători. Talentul i-a fost remarcat când a făcut o mască de iedut pentru fiul său în cadrul spectacolului "Capra cu trei iezi" de la grădiniță. Atunci tinerii din localitate l-au rugat să facă măști pentru sărbătorile de Anul Nou. Ca să

câștige un ban (toată viața a fost invalid de boală) a acceptat. Jucătorii de măști l-au dus vestea în satele din împrejurimi.

Între măștile lui se regăsesc cele mai diverse personaje: "măscături", pentru cetele de colindători (domnișoare brunete, blonde, cu peruci sau fără); monștri extravaganti, oameni primitivi, familii de draci (Scaraoțchi, Talpa Iadului și Michiduță); capra cu trei iezi, personaje istorice mai vechi (Decebal, Traian, soldați romani) și mai noi (Lenin, Elena și Nicolae Ceaușescu), personaje literare (Pinocchio) și din lumea artei (Charlie Chaplin).

Măștile acestui mascagiu se deosebesc prin plasticitatea expresiei, prin finețea prelucrării și prin armonia culorilor utilizate. Ca toți creatorii care-și respectă meșteșugul, și-a ținut în secret tehnica de lucru. De cinci ani nu mai activează în domeniu, așa că a acceptat să ne dezvăluie unele secrete profesionale. În primul rând, condiția esențială a experienței sale e că și-a dat frâu imaginației. De aceea lucrările lui se caracterizează prin multă fantezie și neconvenționalism: Pinocchio are mustață Lenin, o față blajină, Baba Cloanța, deși tuciurie, având un singur dinte, nas lung, coroiat și valuri de riduri pe frunte, ni se înfățișează ca un personaj destul de simpatic.

Tehnica e următoarea: mai întâi desenează schița pe hârtie, apoi modelează cartonul în forma măștii, prepară o soluție specială din amidon fiert, amestecă această substanță cleioasă cu hârtie uzată (de la saci de ciment, carton), obținând o pastă pe care o depune pe masca de carton, modelând trăsăturile. După ce masca se usucă, o vopsește cu vopsea pe bază de diluant, ca s-o întărească. Finisează trăsăturile cu vopsele de ulei în ultimul timp le acoperă cu nitrolac, ca să le facă rezistente la umezeală.

Pentru măștile lui Gheorghe Tupișca, alt solcănean Viorel Vasilovici face costume de țigani, moși, babe.

În comuna Milișăuți, mascagiii Pascari Gheorghe (31 ani), Danileț Silvestru (37 ani), Laurus Mihai (36 ani) își confecționează măștile aproximativ în același mod: amestecă rumeguș și hârtie igienică cu aracet, pasta obținută lipind-o pe forme de carton.

Danileț Silvestru utilizează și elemente naturale: dinți sau chiar maxilare de porc sunt montate în gura măștii în pasta încă moale, ceea ce îi conferă un aspect naturalist și fioros. În ultimul timp se fac și măști "vorbitoare": "maxilarele" sunt prinse cu o gumă; când barba purtătorului se mișcă (cască gura sau vorbește), gura măștii se deschide și ea. În acest caz, jucătorul poartă cu sine un furtunaș cu ajutorul căruia soarbe vinul din paharul cu care este servit de gazde.

Laurus Mihai face măști din cârpe. Într-o glugă se taie găuri pentru ochi și pentru gură dinții se fac din boabe de fasole puse pe sfoară sau dintr-un pieptene alb, părul, din lână lungă de oaie.

De câțiva ani meșterul utilizează ca material de bază buretele. La un calup de burete masiv aplică tehnica sculpturii. Dacă la cele din carton și pastă de hârtie trăsăturile se adaugă, la cele de burete se înlătură tot ce e de prisos. Procesul acesta e mai dificil, fiindcă greșelile

sunt ireparabile. Drept păr îi servește o bucată de lână de oaie. Măștile de burete au calitatea de a fi ușoare, dar sunt mai puțin expresive. Costumul pentru ele e cel tradițional (suman, cojoc întors pe dos) sau modernizat (combinezon de lucru sau unul cusut special din țesătură înflorată, pe care se aplică bucăți de oaie, fâșii de material colorat, panglică).

De regulă, încălțăminte este elementul cel mai nepretențios. Unii colindători țin însă să se mascheze până în cele mai mici detalii. Laurus Mihai, de exemplu, și-a comandat la un meșter din Arbore opinci din piele de porc demne de un uriaș (40 cm în lungime), încălțându-se cu ele peste bocanci înfășurați în obiele de pătură și mergând cu ele ca și cu schiurile.

Datorită meșterilor specializați, s-au produs schimbări în structura măștilor. Sub influența cinematografiei (a filmelor SF și de groază) și a publicațiilor străine, măștile au devenit mai variate. Au apărut forme noi cu un conținut care nu mai face parte din viziunea estetică tradițională a poporului român. Gheorghe Tupișca din Solca își ia modelele din propria fantezie și din folclor, uneori din istorie. Tinerii din Milișăuți și-au găsit însă prototipurile în desenele animate și în revistele pentru tineret (gen Iron Maiden). De aici o mulțime de personaje pitorești, dar nespecifice tradiției noastre: vampiri, extraterestrii, luptători japonezi (Ninja, Samurai), monștri, beduini, gorile, piei roșii, cowboy etc. Costumele pentru aceste măști (combinezoane, pantaloni, mantii) sunt făcute din țesături noi, viu colorate, ceea ce le apropie mai mult de măștile de teatru, decât de "măscăturile" populare.

Tot datorită noilor meșteri, educați de televizor, în unele localități cetele de colindători cu măști s-au îmbogățit cu un personaj nou, coborât din filmele despre Vestul Sălbatic: șeriful. El poartă pe cap o pălărie cu boruri largi, iar pe piept, celebra insigna americană, numai că de producție locală. Insigna "șerifului" din Milișăuți, de exemplu, a fost turnată din bronz la o turnătorie din zonă după o matrită făcută special. Acest detaliu vorbește despre faptul cât de serios își pregătesc tinerii rolurile pentru jocurile cu măști. În același timp e mărturia unui fenomen nou: în trecut măștile reflectau plastic lumea satului, azi reflectă deseori lumea televizorului.

După cum observăm, la vechile tehnici de confecționare a măștilor populare comice se adaugă inovații inerente într-o epocă de realizări tehnice. Dacă în trecut măștile se făceau exclusiv din materiale naturale (lemn, paie, stuf, cârpe), adică "materiale speciale considerate de a fi purtătoarele însușirilor dorite, de care masca avea neapărată nevoie"², acum se folosesc des materiale sintetice (burete, fibre artificială, aracet, nitrolac, plastic etc.)

Măștile de tradiție străveche (în afară de cerb, irozi), capătă tot mai mult un caracter satiric. Se simte tendința de a le face cât mai grozave. Trăsăturile sunt exagerate: nasul mare, ochii bulbucați, gura rânjită. Țelul lor e de a stârni râsul.

Această tendință se observă și la costumele personajelor comice ("șătrarii", "urâții", "mascății", "judăucutele"). Există o abundență de "podoabe" grotești, datorită cărora îmbrăcămintea devine perfect adecvată caracteristicilor personajelor date, urâții sau șătrarii meritându-și din plin numele.

La Bădeuți se umblă cu banda de șătrari, dar ei se întâlnesc în calitate de figuranți și în componența altor cete. Ei sunt considerați personaje urâte, caraghioase, care amuză și distrează publicul. Îmbrăcămintea lor se potrivește structurii lor comice: e o extravaganta, de culori țipătoare, înțesată cu o sumedenie de zorzoane și vechituri. "Leagă toate prostiile pe ei", vorba unei țărance. La piept își agață cutii goale de la spray-uri, lanterne, fluier pentru copii ("țape"), păpuși vechi, capete de păpuși. La brâu, săbii, ciocane de lemn, tălângi mari de la vaci și de la oi, sticlute cu biberoane, în care, în loc de lapte se află țuică și votcă. Ca să pară mai extraordinari, își confecționează pălării de carton sau din burete în formă dreptunghiulară sau cu boruri așa de mari, încât abia încap pe ușă.

În Volovăț, "șătrărițele" din ceata cu "Căiuții" se îmbracă în fuste rupte sau cu poalele tăiate fâșii. Uneori cos fâșii din material, numite "șeșenițe", pe o țesătură veche. Pe cap își pun căciuli purtate sau pălării ponosite, pe ochi, ochelari de soare, pe umăr, o geantă cât mai demodată. Toate obiectele trebuie să fie cât mai vechi și mai caraghioase, conferind personajelor o înfățișare grotescă și satirică.

Masca de "șătrăriță" nu e stabilă. Persoana care o joacă, se îmbracă de fiecare dată altfel. Se respectă o singură regulă: să fie cât mai comică și să respecte buna cuviință.

Dacă costumele de Irod ("gătit"), cal, capră, cerb, urs sunt pregătite din timp, cusute cu migală de rude, iar cel de Irod, de exemplu, e îmbrăcat ceremonios uneori câteva ore în șir, cel de "șătrăriță" este încropit în ultimul moment din haine veghi, descusute, rupte, tăiate. Spre deosebire de costumele-măști serioase cum sunt cele de Irod, care se păstrează decenii în șir în dulap, în pungi de plastic ca să nu prindă praf sau molii, costumele de "măscături" sunt distruse uneori în momentul desfacerii cetei. "Din glumă, dădeam foc măștii. Să nu mai duc baticul acasă?!" ne-a mărturisit jucătorul de măști Constantin Ungureanu din Volovăț.

În localitățile de munte cum e Solca, măștile masculine mai poartă încă suman, chimir și căciulă, iar cele feminine, catrință și batic tradițional. În comunele aflate mai aproape de târguri, adică în "calea civilizației", se observă tendința de a le înlocui cu haine moderne. Șătrărițele din Volovăț se îmbracă în fuste din material cumpărat în acest scop, viu colorat, mai ales în roșu, și în hanoracuri turcești. Își pun la brâu buchete de flori de plastic, un mic buciom din corn de bivoliță sau din mosor de carton de la fabrica de tricotate, din care vestesc apropierea cetei de casa gospodarului. Pe o fotografie din anul 1977, șătrarii din Bădeuți sunt îmbrăcați în catifea raiată ("de verulă"); pe cap poartă pălării cu boruri largi ("cu gang mare"), împodobite cu franjuri

negre; în vârful pălăriei, pene de gâscă, albe sau negre. Pe spate au păr din fuior vopsit, de asemenea în negru. La brâu poartă centură de electrician de care sunt legate tălăngi ("droange") mari de alamă. Toate aceste improvizații vorbesc de o istețime și o ingeniozitate genială a poporului nostru. Dar sunt în același timp un semn al depărtării de tradiție, ceea ce este un lucru inerent, într-o civilizație ucigătoare de mituri străvechi.

E de remarcat un detaliu interesant: deși în ajunul sărbătorilor de iarnă în piețe apar felurite măști produse de fabrici sau aduse din străinătate la subiecții intervievați care participă la jocurile de măști, n-am văzut nici una de acest fel. Preferința e pentru cele confecționate de meșterii noștri populari. Motivul: acestea sunt mai expresive și au avantajul unicității.

În aceste eforturi ale tinerilor țărani de a perpetua obiceiurile cu măști e întruchipată necesitatea geniului popular de a-și manifesta identitatea, încăpățânarea lui de a trăi în niște urzeli mitice chiar și într-o societate tehnicizată care îl smulge cu brutalitate din tiparele strămoșești.

---

¹ Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, București, Editura Științifică, 1970, p. 224.

² *Ibidem*, p. 224.